

KULTURVÄRDEN

INRAMAT KONSTVERK
Glansfull fönsterrenovering

EN SEGLARES DRÖM
På kulturkurs i Östersjön

KUNGAKRÖNING I KALMAR
Erik av Pommern blir filmstjärna

RÖR INTE VÅR MUSTASCH!
Strejk skakade anrik restaurang

GUDINNAN I ROSERSBERG
Så kom Juno till Uppland

SFV:ARE VISAR VÄGEN
Vi avslöjar våra favoritresmål

K

Agö Oc Vitt

40°

Vi kastar loss i Sommarsverige

KUSTVÄGEN

PICKNICKKORGEN ÄR PACKAD!

Till årets sommarnummer har jag bett mina kollegor att dela med sig av sina favoriter bland alla de fantastiska slott, gårdar, öar, parker, ambassader och fästningar som SFV förvaltar och som du kan besöka. Vi har också tagit fram en karta med 60 besöksmål i kulturarvet. Den bifogar vi naturligtvis tidningen så att du kan ta den med i bilen och titta in när du har vägarna förbi.

Ändå kunde vi bara få med en bråkdel. Ännu fler utflyktsmål hittar du på www.sfv.se.

Nytt för i år är också Sevårt. Det är en »app« som användare av smart-phones kan ladda ner i mobilen. Visst är det fantastiskt med ny teknik? Har du synpunkter eller förslag, så hör gärna av dig till mig, så ska jag vidarebefordra dina kommentarer. På en del av våra besöksmål finns också ljudguider som går att ladda ner till din telefon och på så vis kan du gå en guidad tur i din egen takt.

För oss på Statens fastighetsverk innebär sommaren också remissarbete. I april presenterade den statliga fastighetsutredningen sina förslag till framtida förvaltning. Du kan läsa en sammanfattning här i Kulturvärden och också ta del av GD Thomas Norells reflektioner lite längre fram i tidningen. Mer information lär följa i höst.

Till dess önskar jag och redaktionen en trevlig sommar!

MIA FERNLUND

Chefredaktör

FOTO JEANNETTE HÄGGLUND

Säljer ni ambassaderna?

Berit Nilsson, fastighetschef för utrikesenheten; för en tid sedan kom besked från regeringen att ambassaderna i Buenos Aires, Bryssel, Hanoi, Kuala Lumpur och Luanda ska stängas. Vad kommer nu att hända med fastigheterna?

– Då regeringen beslutat att stänga ambassaderna har UD sagt upp hyresavtalen. De flesta av våra kontrakt med UD har en så kallad Diplomatklausul, vilken innebär att om ambassaden stänger kan UD säga upp avtalet på 6 månader. Vårt uppdrag innebär att om inte UD – eller annan svensk myndighet önskar hyra – så säljer vi fastigheten. Förhållandena för de fem fastigheterna är lite olika, några fastigheter har vi med tomträtt och några med äganderätt. Vi måste därför gå tillbaka till respektive avtal och även lokala regler innan vi kan avyttra fastigheterna.

Vad innebär det för Statens fastighetsverk?

– Vi har under senare år haft flera nedläggningar och det pågår även en förändring i UD:s representation som har inneburit att antalet orter har reducerats. Inledningsvis innebär försäljningar emellertid inte så dramatiska förändringar – det tar tid och resurser även att sälja fastigheter. Vi kommer därför att fortsätta förvalta fastigheterna under ytterligare en period efter det att UD har lämnat dem.

Är det någon speciell fastighet som ni kommer att sakna?

– Det är alltid trist att skiljas från husen. Det är faktiskt inte bara huset som vi skiljs ifrån utan ett helt land och kultur. Alla de fem objekten har varit uppskattade objekt hos våra förvaltare. Hanoi och Luanda är dessutom svenskitade.

Har du något drömprojekt utomlands?

– Sverige har ett högt anseende ute i världen avseende miljöteknik. Det skulle därför vara kul att få bygga en symbolfastighet i form av ett lågenergihus.

KULTURVÄRDEN NUMMER 2, 2011

Statens fastighetsverk ger ut Kulturvärden fyra gånger per år för att du ska få kunskap om Sveriges kulturarv.

SFV:s uppgift är att se till att fastigheternas själ och karaktär lever och bevaras till kommande generationer. Genom staten är du delägare, tillsammans med nio miljoner andra svenskar.

Ansvarig utgivare

Ann-Charlotte Spigel-Berg
Chefredaktör Mia Fernlund
Redaktionell produktion
Rejäl Kommunikation AB

Redaktör Tomas Eriksson

AD Pompe Hedengren

Formgivare Maria Loohofvud

Korrektur Lena Walldow

Texter Tomas Eriksson,

Mia Fernlund, Hélène Hanes,

Hans Landberg, Thomas

Norell, Thorsten Sandberg,

Monica Strandell, Ulf Tomner

Foto Lars-Erik Berglund,

Marlene Bergström, Nina

Broberg, Melker Dahlstrand,

Bengt A Lundberg, Thomas

Fahlander, Mia Fernlund,

Karin Gadde Jennische,

Jeanette Hägglund, Rüdiger

Kasche, Bert Leandersson,

Håkan Lind, Åke Eson

Lindman, Anders Lundmark,

Hans Schub, Ylva Sundgren,

Oktod, Sagolunden Film

Illustration Olof Hedengren,

Tzenko Stoyanov

Repro Kuba Rose

Tryckeri Trydells, Laholm

Prenumeration Se sista sidan

eller www.kulturvarden.se

Postadress Box 2263,

103 16 Stockholm

Gatuadress Järntorget 84

E-post kulturvarden@sfv.se

Telefon 08-696 70 00

www.sfv.se

issn 1104-845x

Omslaget Illustration Olof Hedengren

FOTO JEANNETTE HÄGGLUND

8

**KULTURARV
I SEGLEN**
Fastighetschefen
tar ut kursen.

18

**HIT ÅKER VI
I SOMMAR!**
Smultronställen
i Sverige.

28

**FÖNSTERVÅRD
PÅ HÖGSTA NIVÅ**
2 000 fönster renoveras
i Sparreska palatset.

36

**BÅK VISAR VÄGEN
TILL HÄVRINGE**
Nu ska fler lockas
till den unika miljön.

NYHETER 4
Drottningholm
firar 20 år som
världsarvmiljö.

UTREDNING 6
Vill ge SFV
ansvar för statens
kulturfastigheter.

RUMMET 16
Karl XIV Johan
gav rum för Juno
på Rosersberg.

ANEKDOTEN 24
Mustaschstrejk
skakade
kändiskrog.

GD KRÖNIKA 39
»Naturligt
med ett
samlat ansvar«.

400-åring firar 20 år

Sveriges första världsarv, Drottningholm, firar 20 år. Världsarven utses av UNESCO och är miljöer som genom sin kulturhistoria eller natur har ett »enastående universellt värde«. I motiveringen för Drottningholm står att »anläggningen Drottningholm – slottet, teatern, Kina slott och parken – är det bästa exemplet i Sverige på ett kungligt 1700-talsresidens representativt för all europeisk arkitektur från denna tid.«

De viktigaste anledningarna till att Drottningholm utsetts till världsarv är den intakta teatern från 1766 och Kina slott som än i dag visar på en vurm för det »ostindiska« intresset som fanns i hela Europa under 1700-talet.

Det finns 911 världsarv varav 14 i Sverige. SFV finns på något sätt med vid 7 av de 14 svenska världsarven. SFV:s medverkan spänner från att förvalta ett hus i en världsarvsstad till att förvalta hela världsarvet Drottningholm med både byggnader, park och mark.

Av alla konventioner är världsarvskonventionen den som flest länder skrivit under och de förbinder sig därmed att bevara och vårda, öka och sprida kunskap om de egna natur- och kulturmiljöer som är världsarv.

Det är nu 20 år sedan Drottningholm utsågs till världsarvsmiljö av UNESCO.

FOTO ÅKE E:SON LINDMAN

HISTORIA – FÖR FRAMTIDEN

Vem var kinesen som mötte besökare vid Kina slott på 1830-talet? Vad gjorde Paulinus som gett namn åt Paulinska gården i Strängnäs?

Om detta och mycket annat kan du läsa i sammanfattningar från SFV:s vårdprogram på sfv.se. Läs om fastigheternas historia, varför de ska bevaras för kommande generationer och hur SFV ska åstadkomma detta.

Vårdprogram är verktyg för alla som arbetar i fastigheterna – för att på bästa sätt bruka, bevara och utveckla dem.

UPPSALA SLOTT ÖPPNAR PORT

Fredsmuseum flyttar in i nya större lokaler på Uppsala slott och får samtidigt en egen entré mot borggården. Det görs genom att SFV öppnar en gammal igenmurad port i som slottsarkitekten fann på de gamla ritningarna.

– På så sätt kan vi öka tillgängligheten, bidra till att göra slottet mer intressant för besökare och samtidigt värna de unika kulturvärden som slottet besitter, säger Statens fastighetsverks förvaltare Mathias von Schlieben.

FOTO RÜDIGER KASCHKE

Holkarna knyts i stället för att spikas för att inte skada träden.

NYA HOLKAR PÅ VISINGSÖ

Nu får fåglarna på Visingsö 50 nya holkar. SFV har ordnat holkarna och ö-rådet sätter upp dem längs öns vandringsleder.

– Ekskogen på Visingsö är så välskött att hålhäckande fåglar får problem. Det finns helt enkelt inte tillräckligt med hål i träden. Holkarna ökar chansen att få småfåglar som blåmes och svartvit flugsnappare att häcka, säger SFV:s naturvårdsspecialist Per Linder.

Fåglarna fyller en viktig funktion som biologisk bekämpningsmetod mot den för ekarna så skadliga ekvecklaren. Redan på 40-talet satte Domänverket upp fågelholkar i stor skala just av det skälet.

– En tradition som vi nu med glädje tar vid.

STEN FRÅN GRAVHÄLL PÅ KALMAR SLOTT

På Kalmar slott har man i samband med installation av ny hiss hittat en gravsten från 1200-talet. Stenen användes som byggnadsmaterial till slottet på 1500-talet och har en ristning som föreställer »Livets träd«. Stenen kommer att läggas i golvet utanför Gröna salen, där hissen kommer upp så att besökare kan titta på den.

FOTO MARLENE BERGSTROM

Gravsten med Livets träd.

A photograph of a stone tower with a flagpole and a person in a helmet. The tower is made of grey and red stone blocks. A flagpole stands on the left side of the tower, flying a red and white flag with a blue field containing three golden crowns. A person wearing a dark helmet and holding a long wooden staff or spear is visible on the battlements of the tower. The background is a clear blue sky with some light clouds.

TYSTNAD! TAGNING!

DEN SOM I SOMMAR besöker Kalmar slott kan få vara med om en alldeles speciell upplevelse. Med hjälp av filmteknik och projektorer i Kuretornet/Gotiska porten på Kalmar slott kommer besökarna att kunna uppleva en historisk dag som om de vore mitt i den. Händelsen är kröningen av Erik av Pommern och bildandet av Kalmarunionen den 17 juni 1397.

I skrivande stund pågår filmproduktionen med skådespelare i tidsenlig utrustning samt hästar, höns och andra djur. Evenemanget invigs den 17 juni och är ett samarbete mellan Statens fastighetsverk, Kalmar slott, Destination Kalmar och affärsutvecklingsföretaget Innovation Impact.

FOTO SAGOLUNDEN FILM TEXT MIA FERNLUND

*I sommar kommer du
att kunna uppleva
Eriks av Pommern
kröning i Kalmar.*

Statens kulturfastigheter bör sammanföras och förvaltas av Statens fastighetsverk. Det är en av slutsatserna i utredningen »Översyn av statens fastighetsinnehav« som överlämnats till regeringen. SFV:s Hans Landberg sammanfattar utredningen.

UTREDNINGENS UTGÅNGSPUNKT har varit att lämna förslag som leder till en effektivare förvaltning av statens fastigheter och en effektivare lokalförsörjning. De riktlinjer för den statliga fastighetsförvaltningen och myndigheternas lokalförsörjning som beslutades av riksdagen 1991 är fortfarande giltiga och bör ligga fast. Utredningen ser dock att det finns möjligheter till ytterligare effektivisering.

UTGÅNGSPUNKTER FÖR STATENS FASTIGHETSINNEHAV

Tydliga, enkelt tillämpbara kriterier för vilka fastigheter staten skall äga har inte formulerats och är svåra att fastställa. De fastigheter som staten måste äga bör ytterligare avgränsas till fastigheter som är kulturhistoriskt särskilt betydelsefulla, har ett särskilt betydelsefullt symbolvärde eller har central betydelse för rikets säkerhet. Dessa fastigheter förlägs att förvaltas i myndighetsform.

Vad staten ska fortsätta äga av det befintliga fastighetsbeståndet bör utgå från vad som bäst gynnar utvecklingen av den samlade statliga förmögenheten och effektiviteten i fastighetsförvaltningen. De fastigheter som staten i dag förvaltar och som inte faller inom denna avgränsning bör överföras till förvaltning i bolagsform eller avyttras.

Den faktiska konsekvensen av förslaget står klar först när regeringen, eller myndigheter på uppdrag av regeringen, förlöpande prövar statens ägande och tar ställning till enskilda bestånd eller fastigheter.

STATENS KULTURFASTIGHETER

Vad gäller kulturfastigheter föreslår utredningen att förslagen från Kulturfastighetsutredningen 2009* i princip bör tillämpas och att statens kulturfastigheter bör sammanföras och förvaltas av Statens fastighetsverk. Det framstår som klart att alla kulturfastigheter som i dag förvaltas och nya

som tillkommer inte kan bevaras för framtiden. Det är nödvändigt att på ett systematiskt sätt avgöra hur stor del av kulturfastigheterna som fortsatt behöver förvaltas, hur man ska välja ut dessa, hur förvaltningen ska ske och hur den ska finansieras.

Statens kulturhistoriska portfölj bör avgränsas till statens historia. Om inte denna avgränsning görs skulle portföljen behöva kompletteras med fastigheter som i dag inte finns i det statliga fastighetsinnehavet. Av denna avgränsning följer att

andra samhällssektorer, såsom kommunala myndigheter eller industrin, måste ta ansvar för att bevara fastigheter som beskriver andra delar av historien.

I Kulturfastighetsutredningen 2009 användes en av Riksantikvarieämbetet upprättad »berättelsemodell« där det kulturhistoriska värdet av olika fastigheter prövades efter uppställda urvalskriterier.

Nuvarande innehav och eventuellt tillkommande kulturfastigheter kommer att prövas i ett sammanhang

vilket möjliggör en tydligare prioritering och en bedömning av de totala kostnaderna för bevarandet och tillgängliggörandet. Att kulturfastigheter som inte uppfyller berättelsemodellens kriterier måste analyseras och hanteras utifrån sina individuella förutsättningar innebär att vissa fastigheter sannolikt bör behållas i statlig ägo medan andra kan överlätas i annan ägo. Utredningen föreslår att Statens fastighetsverk bör arbeta mer aktivt med att i samarbete med kommuner, landsting och besöksnäringen utveckla besöksmål och i detta arbete prioritera utveckling av besöksmål, där förutsättningar finns för lokal medfinansiering eller åtaganden från lokala parter som syftar till att åstadkomma lägre kostnader för staten. Statens fastighetsverk bör även tydligare klargöra målsättningen med bevarandet av respektive fastighet.

FÖRSVARFASTIGHETER

Utredningen föreslår vad gäller försvarsfastigheterna att Fortifikationsverkets öppna bestånd och Specialfastigheter

FOTO ÅKE E:SON LINDMÄN

sammanförs i ett nytt gemensamt bolag. Den föreslår också att Försvarsmakten vid omläggningen ges en möjlighet att avstå att fortsatt hyra fastigheter man inte kommer att behöva och att dessa överförs till annan aktör för konvertering och avveckling av det statliga ägandet.

Förslaget kommer att få som konsekvens att Fortifikationsverket avvecklas som myndighet och att fastighetsbeståndet övergår i huvudsak till det nya bolaget, men även till Försvarsmakten. De statliga byggnadsminnena föreslås föras över till Statens fastighetsverk och resten till annan aktör med inriktning mot utveckling och avveckling.

Sammanläggningen av Fortifikationsverket och Specialfastigheter kommer att leda till att en ny organisation skapas som vid sidan av andra fastigheter även förvaltar försvarsfastigheter. En stor del av de resurser Fortifikationsverket i dag förfogar över kommer att användas i den nya organisationen. Den samlade ekonomiska effekten är till stor del beroende på utfallet av det lokaleffektiviseringsarbete Försvarsmakten behöver genomföra.

STYRNINGEN AV DEN STATLIGA FASTIGHETSFÖRVALTNINGEN

När det gäller statsmakternas styrning av de fastighetsförvaltande aktörerna kan utredningen konstatera att den hittillsvarande utvecklingen inte har skett utifrån en beslutad eller uttalad strategi. Respektive myndighet och bolag har utvecklat egna strategier utifrån sina egna förutsättningar.

Utredningen föreslår att Ekonomistyrningsverket får i uppdrag att årligen redovisa det samlade statliga fastighetsinnehavet i myndigheter och i helägda statliga fastighetsbolag samt investeringsplaner för kommande år. Verket föreslås också utveckla redovisningsdefinitioner för nyckeltal om fastighetsförvaltningens effektivitet och årligen redovisa de statliga fastighetsaktörernas resultat samt göra jämförelser med utvecklingen i fastighetsmarknaden i övrigt.

Konsekvenserna av dessa förslag väntas bli att statsmakterna löpande får en samlad bild av det statliga fastighetsägandet baserad på jämförbara uppgifter avseende samtliga statliga fastighetsaktörer vad gäller omfattning, kostnader, risktagande och även information om utvecklingsriktning.

Förslagen innebär att Statens fastighetsverk kommer att vara statens enda myndighet med fastighetsförvaltning som huvuduppgift. Verket föreslås indelas i en tydligare portföljstruktur med transparent finansiell styrning och uppföljning per fastighetstyp samt ges i uppdrag att årligen marknadsvärdera hyresfastigheterna. Detta väntas resultera i en mer ändamålsenlig styrning av myndigheten.

HYRESFRÅGOR

Ekonomistyrningsverket föreslås få i uppdrag att redovisa den genomsnittliga löptiden för varje myndighets kontraktsportfölj och samlade ekonomiska hyresättaganden.

Dessa förslag väntas resultera i att myndigheter får förutsättningar att analysera sitt lokalutnyttjande och sina lokal-kostnader i jämförelse med andra myndigheter och liknande verksamheter.

Myndigheterna har som hyresgäster det fulla ansvaret för

funktionskrav och hyreskostnader vid lokalanskaffning som kräver nybyggnad eller omfattande ombyggnader. Utredningen bedömer att myndigheterna som beställare av ny- och ombyggnationer behöver utveckla genomförandeprocesser och kostnadsuppföljningar. Eftersom nyproduktion som beställs av myndigheter ofta avser specialutformade fastigheter som förutsätter långa hyresavtal, bör detta leda till kostnadseffektivare nyproduktioner och långsiktigt effektivare resursanvändning.

Utredningen föreslår att när någon form av kostnadshyra ska tillämpas i ett hyresförhållande bör den exakta innebörden överenskommas mellan parterna. Den bör utgå från enhetliga definitioner, tydlighet i ansvarsfördelningen och förutsägbarhet i hyreskostnaderna.

Begreppet ändamålsbyggnad låter sig inte definieras entydigt och bör därför inte ligga till grund för val av hyressättningsmodell.

Om utredningens utgångspunkter för kostnads- hyressättning tillämpas kan missförstånd kring innebörden av kostnadshyra undvikas.

Utgångspunkterna innebär att parterna ska ta ansvar för hyresförhållandet och att regeringen inte detaljstyr myndigheternas hyresförhandlingar.

Utredningen har föreslagit principer som bör utgöra utgångspunkt för nya hyresavtal mellan Statens fastighetsverk och de fem institutionerna Naturhistoriska riksmuseet, Nationalmuseum, Historiska museet, Kungliga Operan och Kungliga Dramatiska Teatern. Konsekvenserna av att utgångspunkterna tillämpas blir att kulturinstitutionerna som hyresgäster får en mer förutsägbar hyreskostnad och att de behöver lägga mindre resurser på hyresfrågor, samtidigt som det ger Statens fastighetsverk möjlighet att förvalta fastigheterna långsiktigt.

Mer information följer i kommande nummer av Kulturvärden och löpande på www.sfv.se. *

**Kulturfastighetsutredningen 2009 gav SFV i uppdrag att tillsammans med berörda myndigheter och utifrån Riksantikvarieämbetets urvalskriterier, föreslå vilka fastigheter som ur ett kulturhistoriskt perspektiv ska förvaltas långsiktigt av staten.*

VAD HÄNDER NU?

1. Regeringen kommer, sannolikt under våren 2011, att remittera utredningen till berörda instanser, bland andra Statens fastighetsverk.

2. Därefter fattar regeringen beslut på basis av den samlade informationen och väljer att genomföra hela, delar eller inget av utredningens förslag.

3. Regeringen lämnar en proposition till riksdagen med förslag som riksdagen bereder och beslutar om. Har förslagen konsekvenser för budgeten lämnas dessa i budgetpropositionen, vilket kan ske tidigast i budgetpropositionen som avser 2012.

4. Regeringen kan också besluta att vissa frågor ska utredas ytterligare eller att organisationsförändringar behöver förberedas.

FOTO ÅKE E:SSON LINDMAN

En seglares drämsled

Fastighetschef Ulf Tomner har en dröm. Eftersom han är en hängiven seglare vill han att Statens fastighetsverk ska skapa en »kronoholmsled« som ska guida svenska och utländska seglare rakt in i det svenska kulturarvet. Här rapporterar han från sin rekognoseringsresa.

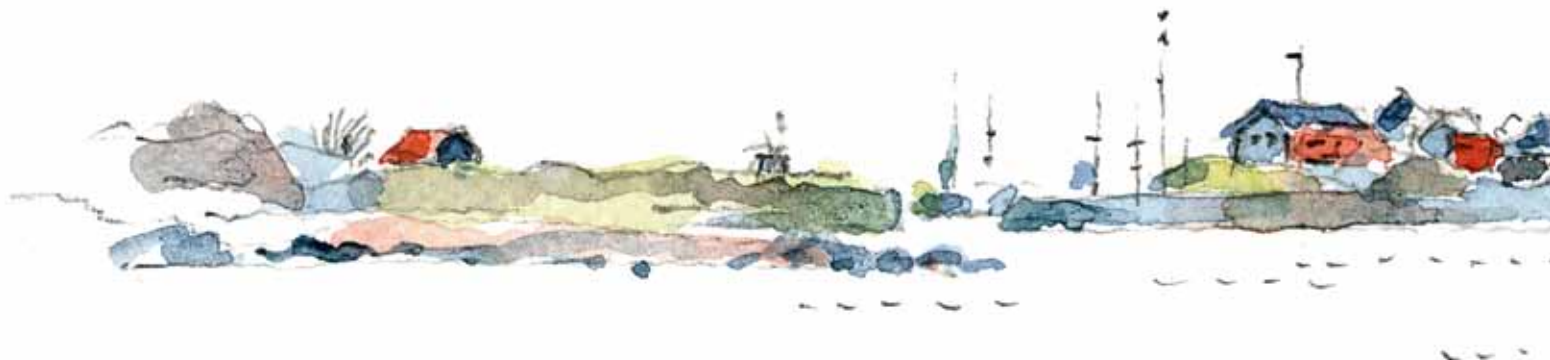
TEXT Ulf Tomner, fastighetschef, SFV ILLUSTRATIONER Olof Hedengren

KALMAR SLETT

De som långseglar vill ha anledningar att segla. Kultur och natur har stor dragningskraft ...

JAG KOMMER SEGLANDE från Danmark norrut över södra Östersjön. Vinden är frisk och farten god. Kursen bär mot Utklippan som ligger långt ut i Östersjön, söder om Blekinges hörn. Siktat till slut Utklippans fyr som en liten pigg vid horisonten och gissar då att det återstår fyra timmars segling.

Väl framme gäller det att gå i rätt sund bland alla små kobbar och skär. Här och var finns gamla sjömärken målade med vitt till vägledning. Det är krävande att manövrera in båten i Utklippans utsprängda rektangulära hamnbassäng genom de smala passagera. Hamnbassängen ligger på en egen ö vid sidan av huvudön där fyren och byggnaderna finns.

Utklippan, som förvaltas av Statens fastighetsverk (sfv), är en fantastisk plats med utsatt läge långt ut från kusten, imponerande fyrbyggnad, vackra hus och rikt djurliv i vacker natur.

Förtöjer, beslår seglen och »kvaljar tamp«, det vill säga lindar upp linor som ligger i enda röra efter dagens segling. Rökt sik från hamnkiosken, kokt potatis och kall dansk öl hamnar snart på sittbrunnsbordet. Några skadade grönsaker som har rullat lite för mycket i sjögången rivs ihop, men sjön suger

som bekant. Jag är en nöjd seglare som sitter i solnedgången och filosoferar i min x332 som är 10x3,3 meter, har 55 kvadratmeter segel och är byggd för att segla snabbt.

Ror över till fyren med gummijollen och blir sittande där lite för länge i trevligt sällskap med tillsyningsmannen. När jag ska tillbaka har luften halvt gått ur ena sidan – vilket lär mig att hädanefter alltid ta med luftpumpen på mina roddturer.

Runt mig förtöjer danska och tyska segelbåtar. I hamnen finns även polska, finska, norska och engelska seglare. Det går inte att ta miste på att de upplever Utklippan som fantastisk plats. Jag känner mig övertygad att Utklippan är ett bra exempel på en kronoholme som passar för långsegelare från många länder.

ANLEDNINGEN TILL att jag nu ligger förtöjd längst in i Utklippans mycket säkra utskärgårdshamn är att jag är i färd med att påbörja en »kronoholmssegling« längs ostkusten. sfv förvaltar många platser som är fantastiska och just seglare är en grupp som jag skulle vilja hjälpa på traven att hitta dessa platser. Tanken med min kronoholmssegling är att hitta ett antal kronoholmar längs Östersjökusten som kan utgöra en led med intressanta hamnar för seglare. Dessa seglare kan i sin tur bidra till att verksamheterna på kronoholmarna får bättre besöksunderlag och utvecklas.

De som långseglar vill ha anledningar till att segla. Kultur och natur har stor dragningskraft och sfv förvaltar kronoholmar som har just den karaktären. Så tanken på ett sammanhängande system känns därför utmanande, inte minst för att våra

kulturmiljöer är mycket exotiska för seglande utländska båtar, som blir allt fler för varje år. Dessa seglare är mer vana vid gästhamnar än naturhamnar - och de seglar mycket långa distanser. Den danska båt som förtöjde längs med mig planerade en två veckors tur inkluderande Mälaren, Stockholm, Mariehamn, Kökar på Åland och sedan via Gotland hem till Köpenhamn. Det kallar jag segling.

Dagen därpå startar jag i jakten på kronoholmarna. Det blir en tur på 14 dagar och 240 sjömil, med några riktigt lyckade besök.

S EGLAR I KALMARSUND norrut, siktar Kalmar slott långt bort i solnedgångens medljus. Det är många gånger drygt att segla i Kalmarsund och slottet syns som en symbol för sjöledens historiska betydelse. Alldeles framme vid Kalmar rundar jag den lilla hemliga fästningsön Grimskär. Inser att den hamnen är för liten för att detta ska kunna bli ett seglarmål. Dessutom är det nära till Kalmar gästhamn med bra bekvämligheter, så ur seglarperspektiv är det lika bra att gå dit. Slottet ligger nära och det är tryggt att lämna båten i hamnen under besöket.

FÄRDEN GÅR VIDARE i svaga vindar norrut i Kalmarsund. Borgholms slottsruin står upp ur en tät, nästan tropisk, lövskog och fångar solen med sina ruinvallar. Vilket praktfullt slott det måste ha varit för sjöfarande i äldre tider. Borgholms gästhamn är välordnad och praktisk, men cykel är en stor fördel vid besök till slottsruinen.

I norra delen av Kalmarsund ligger fyren Dämman, numera restaurang och konferensanläggning i privat ägo. Jag seglar nära intill denna utpost och ser väl underhållna byggnader. Ön Blå Jungfrun är en hög, rund ö med klippor längs stränderna och höga tallar på kalotten. Den förvaltas av Naturvårdsverket och ligger väl synlig för sjöfarande. Det var hit till »Blåkulla« som häxorna flög på sina kvastar. Men ön saknar hamn och är lömsk att ankra vid.

Slutsatsen blir att Dämman passar bra in i kronholmsleden även om den är privat. Däremot är Blå Jungfrun alltför vanskelig på grund av svårigheterna med förtöjning.

Seglar vidare norrut i svaga vindar i Kråkelundsleden som går från Misterhults skärgård mot Västervik. Tänker mig besöka Idö och Storkläppen. Idö är en bergig och vacker ö, väl använd som seglarhamn med flera vikar, storslagna klippor och mycket bra skydd. Den har en båk som är välkänd bland seglare och som syns långt ut. Känner att detta är en möjlig hamn i kronholmsleden. Däremot är det små möjligheter att förtöja vid Storkläppen eftersom det är så långgrund. Seglar runt ön, tittar på fyren och den småskaliga bebyggelsen på det låga skäret. Det ser öppet och oskyddat ut. Samtidigt hotar väderrapporten med friska vindar och jag bestämmer mig för att Storkläppen inte är utvecklingsbart för seglande besökare.

GÅR NORRUT utanför skärgården för att slippa trång skärgårdsled nattetid. Kommer till kronholmen Hävringe som ligger vid Bråvikens inlopp utanför Oxelösund. Dimman ligger tät och regnet hänger i luften vid den lilla hamnen med tre gästplatser. Här finns ett före detta lotshus som behöver ny

SPÄRÖ BÅK

Följaktligen kastar jag loss tidigt på morgonen och satsar på frukost i solig medvind

hyresgäst och som tillsammans med den fint renoverade Båken skulle kunna inrymma verksamhet med genuin skärgårdskänsla. SFV:s förvaltare Anders Eydal arbetar hårt för att hitta en verksamhet som passar i denna känsliga miljö och som kan ge något positivt för utvecklingen av Hävringe.

SEGLAR VIDARE PÅ KVÄLLEN de cirka 40 sjömil till Landsort. Denna del av Östersjön ligger lite utanför lederna och jag får sällskap av två sälar som tittar på mig bakifrån, lite lekfullt. Hur ser en segelbåt ut nerifrån ur ett sälperspektiv?

Det är lätt att sikta Landsorts fyr, men själva hamnviken döljer sig inklämd i branta klippor, ofta med sugande dyningar som förstärker dramatiken. Men med de bra seglingsbeskrivningar som finns, är det inga problem att ta sig in.

På Landsort händer det mycket som är positivt för seglare. Skvallerhamnen, som hamnen kallas på norra delen av Öja, har en gästhamnsverksamhet med bra service, om än något känslig för sjöhävning i vissa vindriktningar. Det går att hyra cyklar för att ta sig till byn och fyren Landsort.

Längst ut på den södra udden av denna mycket långsmala ö finns det batterier med kanonrör som är mycket

vackert belägna. I byn finns vandrarhem, kafé, kapell och en öppenhet att vilja bjuda besökare på upplevelser. Lotsutkikstornet kan hyras för konferenser i mindre grupper.

Fyren är det huvudsakliga landmärket för Landsort och det är en mycket intressant upplevelse att gå upp där. Men den förvaltas av Sjöfartsverket och det är tydligen inte möjligt att ordna för besök på ett enkelt sätt.

Runt fyren finns spännande konstillationer, som tillsammans med skärgårdslandskap och de kanonrör som en gång försvarade ön bildar spännande kontraster.

På gångavstånd från gästhamnen finns också ett lite modernare kustartilleri, ett så kallat Ersta-batteri som förvaltas av SFV. Detta kan bli ett mycket bra besöksmål för seglare och komplettera det som redan finns i form av service på Landsort.

EFTER ETT DYGN i gästhamnen vrider dock vinden och det blir oroligt i hamnen. Följaktligen kastar jag loss tidigt på morgonen och satsar på frukost i solig medvind på färden norrut över Mysingen.

Jag kommer till Dalarö Skans som

med sina försvarsmurar ligger mitt i farleden och fångar allas intresse. Murarna är väl byggda och stenarna omsorgsfullt pusslade till varandra. Platsen utstrålar en historisk känsla och är mycket väl underhållen. Det finns en brygga att förtöja vid för besök, om än något utsatt för vind och vågor.

Färden går vidare in mot Stockholm och jag förtöjer kort vid Skeppsholmen för att fysiskt känna hur det känns att som seglare besöka Stockholm. Resultatet av det gör mig lite fundersam. Det finns många hamnstäder som är betydligt bättre på att välkomna seglare. Men det är mycket vackert och förutsättningarna finns för att göra mycket mer. En officiell Stockholms gästhamn med ett självklart och bra läge utan svall från fartygstrafik vore önskvärt. Även större privata båtar saknar en kaj eller redd att ankra upp vid.

SEGLAR UT FRÅN STOCKHOLM och kommer till Vaxholms Kastell. Gästhamnen ligger nära Kastellet, men inne i Vaxholm. Besökare får därför ta färja över det smala sundet. Många vana Stockholmsseglare missar Kastellet för att de vill längre ut i skärgården och inte tar sig tid att stanna. Det är synd för det finns mycket här att titta på.

*Jag förtöjer vid en vacker ö
där ett kanonbatteri ny-
ligen avlägsnats. Grillar en
biff och korkar upp*

GÅR VIDARE MED motor ut från Vaxholm där det är så mycket båttrafik att det faktiskt inte är lämpligt att segla. Fortsätter över Saxarfjärden med segel och går upp i Furusundsleden. Nästa övernattningsplats blir i gästhamnen vid Siarö fort. Där finns bastu och bra brygga för besökande seglare. Besöket i fortet är en upplevelse rent rumsligt och känslomässigt. Svenska staten har lagt oerhört mycket pengar genom tiderna på att bygga försvarsanläggningar och här på Siarö känns det autentiskt. Både kusligt och nyttigt.

Siarö ligger bra till på Furusundsleden för seglare på väg mot Roslagen och Åland och jag fortsätter mot Arholma. Som tanken var ska Arholma avsluta Östersjödelen av kronholmsleden norrut och detta blir mitt slutmål.

Arholma är en välkänd ö i Roslagen med karaktäristiskt höga klippor mot norr där havets närhet är påtaglig. Här finns Arholma Nord som är ett kanonbatteri med läger för övernattnings- och konferenser. Batteriet är mycket intressant att besöka och visas av duktiga guider. Besöket ger en förvånansvärt nutida historiebrevbeskrivning. Som besökande seglare förtöjer man i Skärgårdsstiftelsens gästhamn norr om Arholma

by. Det tar cirka 30 minuter att gå längs vägen till Arholma Nord.

Efter att ha slutfört kronholmsseglingen seglar jag till Söderarms skärgård, som förvaltas av Fortifikationsverket, för reflexion. Jag förtöjer vid en vacker ö där ett kanonbatteri nyligen avlägsnats. Grillar en biff och korkar upp.

FUNKADE DETTA med en kronholmsled? Ja. Förbehållslöst. Men det är mycket, mycket krångligare än vad jag trodde när jag satt och planerade hemma tillsammans med kollegorna som förvaltar dessa fina öar, bland annat finns det en hel del hävdvunna vanor i skärgården som man inte enkelt ändrar.

SFV:s kronholmar är mycket goda mål att segla till, men det behövs även slott, skansar och andra mål för att det skall bli en led som passar seglarnas dagsetapper, som brukar vara 30–40 nautiska mil på en dag beroende på vindar och benägenhet att gå för motor.

Att göra en resa mellan kronholmar är lite som att gå i fjällen mellan fjällstationer. Seglaren måste själv bedöma väder och förutsättningar och ha rätt utrustning. Kronholmsledens hamnar ska ge ett extravärde för seglande besökare genom att det finns en historia och en kultur på platsen.

JAG TROR ATT SFV kronholmsled kan bli ett begrepp för seglare genom att stå för en kulturupplevelse i särklass. Seglare är ofta medlemmar i klubbar och sprider sina positiva erfarenheter mellan varandra. Särskilt utländska seglare kan bjudas in, riktat via deras nationella klubbar för långseglare. En bred samverkan kan leda till fantastiska resultat och nya mål för seglare.

Det finns även möjligheter att i framtiden utveckla en led av kronholmar längs norrlandskusten respektive västkusten. Sommarens turer kommer att gå till fler av SFV förvaltade platser men även av andra statligt ägda öar som Gotska Sandön. *

ULF TOMNERS FAVORITER I EN ÖSTKUSTLED

UTKLIPPAN

En mål- och startpunkt för internationella seglare på besök längs östkusten, med helt unik klippkaraktär.

HÄRADSSKÄR

En klassisk utpost som ligger nära segelleden med fyr och hamn.

LANDSORT

En utpost med väl utvecklad service. Spännande att besöka med kanoner och fyr.

HÄVRINGE

En utpost i Bråvikens yttre del med unik miljö. Dock begränsad hamn.

SIARÖ FORT

En försvarsanläggning som ger unik upplevelse med bra hamn.

ARHOLMA NORD

En modern försvarsanläggning från kalla kriget.

RUMMET: JUNOTEMPLET, ROSERSBERGS SLOTT

ROMERSK GUDINNA I ROSERSBERG

JUNO VAR DEN HÖGSTA GUDINNAN inom det romerska riket, gift med Jupiter. Hon gav även namn åt månaden juni och uttrycker liv och fortplantning. Vad kan denna gudinna ha att göra med en flygel och ett rum på Rosersbergs slott?

På 1800-talet önskade kung Karl XIV Johan att framställa sig som en konung av rang. Ett sätt att visa sin storhet var att låta kända skulptörer avbilda kungen i kombination med ett krigiskt motiv. För Karl Johan var det mycket lämpligt att låta skulptören Johan Niclas Byström skulptera kungen i helfigur som krigsguden Mars.

Kungen valde att fortsätta på temat med gudomliga skulpturer och lät samme skulptör skapa en marmorskulptur föreställande Juno med Herkulesbarnet. Skulpturgruppen placerades i det lilla rum i sydvästra flygeln, som på 1600-talet var Bengt Oxenstiernas sommarmatsal och senare frukostmatsal åt kung Karl XIII. Med den nya skulpturgruppen kom rummet att kallas för Junotemplet och efter hand benämns hela flygeln som Junoflygeln.

Detta vackra, kvadratiska rum är präglad av arkitekt Tessin d.y. Det var han som skapade kolonnerna med kapitäl och den vackert smyckade taklanterninen. Det schackrutiga marmorgolvet tillkom så sent som på 1960-talet.

Skulpturen, vad hände med den? Egentligen är det mer rätt att prata om skulpturgrupperna, för den gjordes i två exemplar. Den ena kan beskådas i en av trapphallarna på Stockholms slott. Den grupp som placerades i Junotemplet flyttades till Nationalmuseum när det kungliga användandet av slottet upphörde och infanteriets skjutskola på 1880-talet tog Rosersberg i anspråk. När rummet och övriga flygeln renoverades på 1960-talet återfördes skulpturgruppen till Junotemplet. Men i slutet av 1980-talet fördes Juno med Herkules till den nyöppnade skulptursamlingen på Orangerimuseet i Ulriksdal. Där går den fortfarande att beskåda.

TEXT: HÉLÈNE HANES, KULTURARVSEXPERT SFV

FOTO HÅKAN LIND, KUNGL. HUSGERÅDSKÄMMAREN

Juno med Herkulesbarnet i Junotemplet på Rosersbergs slott.

HITT ÅKERVI!

*Vi bad några SFV-medarbetare bjuda dig på
sina smultronställen i det svenska kulturarvet.
Det blev en sommarbukett från norr till söder.
Välkommen på utflykt!*

Väderöarna

Mitt smultronställe är för ögonblicket Väderöarna. Det är en så fantastiskt vacker resa ut från fastlandet, mottagandet av värds-
husägarna är formidabelt och miljön – den saknar motstycke. Sveriges västligaste öar med havshorisont på västsidan och de öar som finns in mot fastlandet är typiska kala västkustöar. Ett dopp i det klara, lätt salta västerhavet är uppfriskande och... jag kan hålla på länge att hylla Väderöarna eftersom det är en favorit. Bland många.

*Jan Naumburg,
projektledare besöksmålsutveckling*

Roma kloster och kungsgård

När jag är på Gotland är ett besök på Roma kloster och kungsgård ett måste. Förutom att det är ett väldigt vackert landskap och vackra byggnader så finns här Romateatern, som spelar Shakespeares mästerverk i klosterruinen, kungsgården med galleri, utställningar, glasbruk och handelshuset med gotländskt hantverk.

Sen kan man passa på att besöka Tingstäde fästning och det är inte heller långt till Strandridarebostället.

*Lie Evaldt, informatör,
Verksamhetsutveckling*

FOTO THOMAS FAHLANDER

Borga hage på Öland

En vårdag i maj är det perfekt för besök på ett av våra smultronställen som tillhör Borgholms slott, nämligen naturreservatet Borga hage.

Jag brukar parkera bilen inne i Borgholm, nere vid Strand Hotell för att i sakta mak ta mig till slottet den "riktiga vägen" på slottets framsida. För förr i tiden anlände man till Borgholm med båt och sen kördes man till slottet med häst och vagn just den här vägen. Det är en underbar naturupplevelse med slingrande stigar och vägar där man kan ta sig ända ner till Kalmarsund för att hoppa lite på stenarna vid strandkanten.

Området är en del av den tidigare sammanhängande kustlövsskog som kallades Strand-skogen. I dag består det främst av lundartade ekskogar med buskvegetation, främst hassel.

Vill man, kan man följa den markerade Häl-sans stig på fyra kilometer och kanske hittar man en av de två gropar där inget har vuxit sedan bomber från oidentifierade flygplan fälldes under andra världskriget.

Marlene Bergström, administratör, Syd-Väst

Rosersbergs slottspark

Rosersberg blev 1762 kungligt lustslott åt hertig Karl, senare krönt till Karl XIII. Här bodde han sommartid med sin drottning Hedvig Elisabet Charlotta. Här levde också deras adoptivson Karl XIV Johan och hans drottning Desideria på somrarna och inredningen har i stort sett stått orörd sedan den tiden (1795-1860).

Jag tycker att slottsparken är den perfekta picknickparken, med stor gräsmatta att breda ut sin picknickfilt på och massor av härliga buskar att leka kurragömma i. I dag omges slottet av den engelska parken med sin lummiga grönska och mjukare former, men man kan även hitta spår av den franska barockträdgården som sträckte sig från slottet ner mot Mälaren. Gräsmattorna klipps med häst-gräsklippare och här betar får. Det finns vandrarhem samt kafé och restaurang för den som är sugen.

Ellie Karlsson, administratör, Kulturarvsenheten

FOTO SFV

Stor-Räbben

Jag blir säkert ensam att föreslå ett av våra helt okända besöksmål, kronoholmen Stor-Räbben utanför Piteå. Ön ligger längst ut i Piteå skärgård. Här finns mängder av fornlämningar från 500-talet efter de som vistades där för att fiska. Bebyggelsen visar på ett pedagogiskt sätt hur livet på ön tedde sig genom flera århundraden. På 1600-talet var det Norrbottens största fiskeläge. Bostadshusen och fiskebodarna används ännu, men mest för fritidsfiske och som sommarstugor. I dag är Stor-Räbben ganska okänt och finessen med ön är att där kan man bara vara.

Anders Ahlberg, f.d. fastighetschef för Kungliga slottet

»Här finns både kunglig, kyrklig och sjuklig historia – fest, kontemplation och vård.«

Fornborgen vid Furuholmen intill Tullgarn

Ett smultronställe är fornborgen vid Furuholmen intill Tullgarns slott, Södermanland. Det är en fantastisk plats att ta med sig lunchmatsäcken till och få en stilla stund för sig själv. Utsikten är vidunderlig över Furuholmens gård och Tullgarns slott. Den ligger intill Sörmlandsleden och är lätt att hitta. Snitslad bana finns från parkeringen vid rastplatsen innan Furuholmen.

Karin Gadde Jennische, kulturmiljöspecialist, Mark

Ambassaden i Prag

Mitt smultronställe är Sveriges ambassad i Prag. Den ligger på den allra bästa platsen ovanför borgen med utsikt över Moldau och hela staden. En mycket vacker byggnad från alla håll.

Turister kan inte komma in på tomten eller in i byggnaden eftersom det är en ambassad. Man kan bara komma in i receptionen. Huset gränsar dock till en gångstig från klostret. Gångstigen följer den vackra parken. Från grinden kan man se in till trädgården.

Janis Zalitis, inköpare, Utrikes

FOTO LARS ERIK BERGLUND, SFV

Vadstena

Mitt smultronställe är Vadstena vid Vätterns strand. Här finns spännande berättelser från tidig medeltid fram till i dag. Här finns både kunglig, kyrklig och sjuklig historia – fest, kontemplation och vård. Och alla dessa mänskooeden!

När jag kom hit första gången i samband med Hemliga Rum 2008 var det tidig vår och slottet, kyrkkyrkan och alla små gator var insvepta i en mjuk dimma. Staden var tyst, liksom upplöst i konturerna. Magiskt och lite mystiskt. Då var det skönt att få en varm kopp kaffe och hembakta bullar framför brasan hos Pilgrimscentrum.

Det fina med Vadstena är att det är vackert, spännande och intressant oavsett om det står i vårdräkt med tusentals klosterliljor i den gamla klosterträdgården, i sommarklänning eller höstbyxor.

Både slottet och klostermuseet har guidade visningar. Här kan du få känna på en kanon eller höra röster från det förflutna och där-efter sova och äta gott i de gamla klosterdelarna.

Elisabet Hesseborn, kulturarvsspecialist

Kina slott i Drottningholmsparken

Kina slotts exotiska inredning kan tyckas vara en udda fågel men faktum är att under senare delen av 1700-talet var det högsta mode att ha ett kinesiskt lustslott i sin slotts-anläggning. Liknande kineserier fanns i alla de kungliga slottsparkerna på den tiden. Några finns fortfarande bevarade men de flesta har försvunnit.

Kina slott är byggt i tegel och har därför stått emot vådrets makter. Inne i slottet ska man försöka räkna antalet drakar. I Kina är draken en positiv kraft som kom med det behövliga regnet så att risfälten fick allt vatten de behövde, till skillnad från vår västerländska drake (jämför med Katla i Bröderna Lejonhjärta). Den femkloade draken var också en symbol för kejsaren av Kina. Kejsarinnan symboliserades av Fenixfågeln. Så gå på upptäcktsfärd i drakens värld.

Karin Gold Cox, kulturarvsspecialist

FOTO ALEXIS DÄFLOS

FOTO MIA FERNLUND

Landsort

Mitt smultronställe bland SFV:s fastigheter är ön Landsort som jag förvaltar. På Öja, eller Landsort som ön heter i folkmun, möts man av genuin lotsbebyggelse med anor från 1500-talet. På Landsort finns närheten till havet, härliga badklippor och storslagna naturupplevelser. Beläget längst ut i Stockholms skärgård, helt öppet för det hårda vädret på norra Östersjön, men ändå på bekvämt avstånd från Arlanda och Stockholms central.

Ön har en lång sjöfartshistoria, då Landsort varit en stor lotsplats, och här finns Sveriges äldsta bevarade fyr torn, uppfört på 1670-talet. Ön har blivit ett allt mer populärt turistmål och många fågelskådare kommer hit för att titta på flyttfåglar. Landsort har också en lång militärhistoria och SFV ska ta över en del militära anläggningar som är statliga byggnadsminnen och visa upp sommaren 2011.

Cecilia Wretling, förvaltare på Landsort

FOTO KARIN GADDE JENNISCHE, SFV

Bergianska trädgården

Mitt smultronställe är Bergianska trädgården i Frescati, snett emot Naturhistoriska Riksmuseet utanför Stockholm. Att ta en promenad längs med trädgårdsgångarna är lika fängslande oavsett årstid. En medhavd eftermiddagsfika på den italienska terrassen en solig vinterdag med utsikt över Brunnsviken eller en sen vårpromenad när körsbärsträden blommar i den japanska trädgården är lika mysigt som att dofta på rosor i rosträdgården eller fascineras av alla fantastiska grönsaker och kryddor mot slutet av sommaren.

Fika kan jag också göra i Edward Anderssons växthus med växter från olika världsdelar eller i det gamla orangeriet. Och i majsolen öppnas Victoriahuset, där de varje år sår frön av jättenäckrosor. Under några augustinätter kan man se när Nattens drottning blommar. I år kommer dessutom den nya våtmarken i Bergianska att ge möjlighet att studera fåglar och växter som lever invid vatten.

Det är lätt att ta sig dit med T-bana till Universitetet alternativt med Roslagsbanan till Universitetet.

Mia Fernlund, chefredaktör Kulturvärden

Voksenåsen

Mitt smultronställe är Voksenåsen högt ovanför Oslo med vidunderlig utsikt över Oslofjorden och på gångavstånd från Holmenkollen. Det är ett kurs- och konferenshotell som drivs kommersiellt parallellt med kulturella aktiviteter, en byggnad som ännu efter 50 år känns modern och tilltalande. Det är en fantastisk mötesplats och en plats som svenskarna verkligen borde lära sig hitta till i Oslo. Här kan man ta del av spännande konstutställningar, musikaftnar och god mat i restaurangen Nils Holgersson. Eller kanske vill man själv ta del av matlagningen i det speciellt ritade och tillbyggda Matteatern Jansson där Voksenåsen anordnar team building med matlagning på schemat.

Avståndet till Oslo centrum är cirka en och en halv mil. »Trikken«, som går från centrum och nästan ända fram till hotellet, tar cirka 35 minuter.

Berit Nilsson, fastighetschef Utrikes

»Ett helt litet
samhälle i
miniatyr i ett
berg-
rum«

Hemsö fästning, Härnösand

Ett helt litet samhälle i miniatyr i ett berg- rum. Genom Hemsö fästning kan de som inte kommer ihåg eller upplevt kalla kriget få en förståelse för hur nära hotet fanns. Vilken enorm anläggning!

Karin Gold Cox, kulturarvsspecialist

Visingsö

När jag var liten åkte vi alltid förbi Visingsö på väg till vårt sommarställe i Västergötland. Vi stannade ofta vid Brahehus och då var ett besök i ruinen ett måste. Men Visingsö kom vi aldrig till. Jag minns att jag tittade ut över Vättern på ön som enligt historien slängts ut av jätten Vist för att hans fru behövde en tuva att kliva på när de skulle ta sig över Vättern.

När jag nu som vuxen har fått möjlighet att kliva iland på denna, enligt mina barndomsminnens mytomspunna, ö kan jag konstatera att detta är ett smultronställe att rekommendera.

Här finns ruinen efter Per Brahes Visingsborgs slott, en vacker örtagård och en kungsgård. Här finns också naturen och lugnet. Gå eller cykla på fina vandringsleder genom de fantastiska ekskogarna där ekarna står raka, som i givakt i väntan på att flottan skulle bygga nya skepp. Det är ingen vanlig ekskog!
Maria Nyberg, administratör på Kommunikationsenheten

FOTO ÅKE E:SON LINDMAN

Strömsholms slott och ridskola

Strömsholm är min favorit. Där finns Strömsholms slott, en kungsgård och ridskolan Strömsholm. Slottet är en barockpärla, uppfört på 1600-talet av änkedrottningen Hedvig Eleonora efter ritningar från Tessin den äldre, med 1700-talsinredning och ett fantastiskt slottskapell som bara måste ses. När den blivande kung Gustav III gifte sig med prinsessan Sofia Magdalena av Danmark år 1766, gav Riksdagen henne slottet i morgongåva.

För den ridintresserade är stallarna och ridhusen en upplevelse. Här drevs arméns kör- och ridskola i 100 år. Nuförtiden är Strömsholm ett av Sveriges främsta ridcentra. Jag kan rekommendera Strömsholms Grand national och pingsthoppningarna. Åker man motorcykel så träffas man för en fika i caféet – fina sommarkvällar är där fullt av knutar.

Bengt Gärdqvist, fastighetsförvaltare Nord-Ost

FOTO NINA BOBERG

Skeppsholmen

Det är en egen liten skärgårdsö mitt i centrala Stockholm med fantastisk utsikt och vacker miljö. Museer, gamla fartyg och kulturhistoriska byggnader samsas om utrymme med trendiga matställen och caféer.

Ewa-Lotte Cederskär, praktikant

Lövstabruk

I norra Uppland ligger en fantastisk bruksmiljö från 1700-talet med lugn och gemytlig stämning. Det var en gång Sveriges största järnbruk. Jag har släkt i närheten så det blir alltid ett par besök per år där. Där finns allt från midsommarfirande till adventsmarknad. Det går även att stanna över natten.

Lövstabruk har en vacker herrgård med en park att promenera i. Och »Barnens bruk« är toppen att leka i för de mindre barnen och det brukar gå att bada i dammen. I augusti hålls det orgelfestival, det finns en kyrka med en världsberömd Cahmanorgel. Varje sommar är det konstutställning som är kul att se och under sommarveckorna hålls auktioner med gamla saker. Flera mysiga kaféer finns, bland

annat i gamla Läkarvillan med fin trädgård att sitta i på sommaren. Vårdshuset serverar god mat. Den som vill komma hit flera gånger kan köpa en »entré-knapp« för en billig peng, som ger rätt till inträde hela året, till exempel till Barnens bruk-huset.

Lövstabruk ligger ganska nära Stockholm, det tar under två timmar med nya E4 förbi Uppsala, för att sedan svänga av mot Örbyhus. Det finns mycket att se på vägen, till exempel Örbyhus slott. Åker man en alternativ väg via Norrtälje och väg 76 norrut mot Gävle kan man även titta på Forsmarks bruk.

*Maria Lindström, fastighetsekonom,
Museer och teatrar*

En solbränd hand mot historien

Karin Thunberg minns en av sina första semesterresor, den gick till Kalmar slott.

VI ÅKTE ALDRIG PÅ SEMESTER när jag var barn. Det var sådant som folk i städer gjorde, de som hyrde stugor på landet och sedan stod där på vingliga trappor och njöt av luften, tystnaden. Jublade att de kommit till paradiset.

Vi som var bofasta i husen vid havet hade luften och tystnaden på heltid. När sommarstugefolket återvänt stod vi kvar vid ångbåtsbryggan, cyklade sedan hem till det som blev till höstdimma och ensamhet.

Våra ljuspunkter något helt annat, drömmar vävda av människor, hus och händelser. Att få se något nytt och intressant. Lagra intryck som långsamt gick att smälta medan isen lade sig över sjön, vinterkyllan tilltog.

En av de första resor jag minns, inte var det till Mallorca eller Alperna. Nej, det var till Kalmar slott:

Min barndomsö har fått landförbindelse och där kommer pappa i sin nyinköpta Vauxhall Victor Super, den lindblomsgröna. Snabbt stuvar vi in oss i bilen, hela familjen, med kaffekorg och drömmar, och sedan spinner den lindblomsgröna längs Blekingekusten upp mot Kalmar. Kaffepaus någonstans vid Brömsebro, där vi samtidigt får lära något om freden.

»Kom ihåg 1645«, manar mamma. »Man vet aldrig när man behöver komma ihåg att freden i Brömsebro slöts 1645«.

Ännu har inte just det året haft någon avgörande betydelse för mitt liv. Viktigare var det andra, att gå runt Kalmar slott och känna historiens vingslag ända bakåt till Magnus Ladulås 1200-tal. I smyg smeka en vägg, se min brunbrända flickhand och hisna vid tanken på att en gång, för flera hundra år sedan, kanske en annan flicka höll sin hand på precis samma ställe. Som om vi hälsade på varandra, genom århundradena.

NU ÖPPNAS EN RAD AV SVERIGES kulturfastigheter som besöksmål, bland annat just Kalmar slott. Utnyttja tillfället, säger jag bara. Och ta med barnen! Minns när min egen son var liten, vilken extra dimension det var att upptäcka världen på nytt genom hans ivriga, strålände ögon. »Mamma, varför heter det ringmur? Och kastell? Och vem bor i det där Abonnerad som det står på bussen där borta?»

I ärlighetens namn besökte jag just Kalmar slott en gång till i min barndom. Den gången på en skolresa. Vi började med en rundtur i Kalmar, före slottet. Rusade in på ett Domus som den skock skärgårdsungar vi var, tummade på EP-plattor och billiga halsband och allt var äventyr fram till katastrofen. När någon åkte fast efter att ha försökt smuggla ut ett rosa läppstift. Jo, vi såg säkert slottet också. Men mest minns jag snatteriets efterräkningar, gråten och tandagnisslan. Domen som föll att om vi någon gång, någon enda, skulle få åka på skolresa igen så var all shopping utesluten. I evighet, amen.

ÄNDÅ GÅR DET INTE ATT JÄMFÖRA detta att vara kulturell på arbetstid, skoltid – eller på semester. När vi sakta kan strosa mellan salar och århundraden, hinna ta in inte bara färdigförpackade faktauppgifter utan först formulera våra egna frågor. Vad vi vill veta om det som, för att låna min egen sons hisnande barndomsupptäckt, »har hänt på riktigt«.

Bara en sommardag kan vi lägga en solbränd hand mot historien, känna in vad som en gång hände. På dessa slott, borgar och kungsgårdar som öppnar sina portar för alla som behöver påfyllning av något annat än soltimmar och semesterreafynd.

KARIN THUNBERG

Författare samt reporter och kolumnist på Svenska Dagbladet

FOTO ANDERS LUNDMARK

Efter ett år av mustaschförbud fick kyparna nog. Och redan efter 20 minuters strejk gav kändishotellets ledning med sig.

TEXT *Thorsten Sandberg* ILLUSTRATION *Tzenko Stoyanov*

Anekdoten: Hårfin strid på lyxkrog

STREJKEN VARADE INTE särskilt länge. Blott tjugo minuter. Den handlade vare sig om löneförhöjning eller arbetsmiljö och var knappast samhällsomstörtande.

Men strejken berörde något arbetstagarna uppfattade som minst lika viktigt: den personliga integriteten.

Arbetsnedläggelsen på anrika Hotel Rydberg i Stockholm den 7 november 1904 mellan 14.30 och 14.50 handlade om rätten för kyparna att få bära mustasch. Trots sin kortvarighet blev Mustaschstrejken legendarisk.

Uppladdningen hos arbetsgivare och arbetstagare hade börjat redan föregående höst. Utlösande faktor var det besök restaurangens hovmästare gjort i Sankt Petersburg. Vad han upptäckte under sin runda på de finaste restaurangerna i den ryska huvudstaden var att kyparna hade gjort sig av med mustascherna. De var helt slätrakade.

Hovmästaren drog slutsatsen att det var så här de moderna kyparna ute i Europa såg ut. Varför skulle inte ett av Stockholms mest kända etablissemang med »centralaste läge vis-à-vis Kungl Slottet« haka på denna trend?

Sagt och gjort. Väl hemkommen till Stockholm införde han den nya ordningen i sitt fögderi vid Gustav Adolfs Torg. Beslutet att alla kypare på Rydbergs hotellrestaurang skulle raka av sig mustascherna var naturligtvis mycket impopulärt. Vid den här tiden bar flertalet av huvudstadens män mustasch, och denna uppfattades också som ett av de främsta manliga attributen.

Men kyparna tvingades böja sig för arbetsgivarens krav och rakknivarna fick extra mycket att göra under året som följde. Hösten 1904 hände emellertid något. Restauranggäster och hotelledning kunde konstatera att här och var på kyparnas

överläppar dök det upp något som man skulle kunna kalla ... jo just det, mustascher.

Källarmästaren blev mycket upprörd över tilltaget och ställde hårda krav på medarbetarna. Antingen skulle vartenda skäggstrå falla för rakkniven eller så var det bara för de obstinata kyparna att ge sig av och försöka få nytt jobb på något av de etablissamang där man fortfarande tillät mustasch.

MEN ATMOSFÄREN I STOCKHOLM kring sekelskiftet öppnade för motstånd mot arbetsgivarnas påfund. Arbetarrörelsen växte och radikala krafter började skaffa sig inflytande över samhällsutvecklingen. Demonstrationer och strejker avlöste varandra.

Också kyparna på Hotel Rydbergs restaurang fick råg i ryggen, och man satte hårt mot hårt i försvaret av integriteten och mustaschern.

Vid pass halv tre den 7 november 1904 var det dags att gå till aktion. Alla de trettio kyparna lade plötsligt ner arbetet. Det var eftermiddag och restaurangen hade få matgäster. Men de som väntade på sin mat fick vänta extra länge. I varje fall de tjugo minuter som strejken varade.

Efter hårda förhandlingar mellan parterna – där varken de strejkande kyparna eller källarmästaren från början ville vika en millimeter från sina positioner – lyckades arbetstagarna få övertaget.

Källarmästaren tvingades backa från mustaschförbudet, och det var från och med nu fritt fram för dem som ville föra mustaschtraditionen vidare.

KNAPPT TRE ÅR EFTER STREJKEN dök en ung Evert Taube upp på Hotel Rydbergs restaurang för att luncha tillsammans

med en vän. Händelsen besjunger trubaduren i »Balladen om Olof Thunman«, där »en solglödsmåttad, dunstig julidag, vi möttes första gången, minns jag nu, på gamla Rydberg, sjutton år var jag och vännen Olof Thunman tjugosju«.

Evert Taube var inte den ende kulturpersonligheten som gästade Hotel Rydberg. Hit kom journalister och författare, bland dem Hasse Z, Emil Norlander, Albert Engström och Hjalmar Söderberg.

Söderberg har tagit med hotellet i ett par av sina romaner. I »Förvillelser«, som gavs ut 1895, bygger han i en scen från Rydberg upp en dunkel stämning med ett flackande gasljus.

»Plötsligt släcktes det elektriska ljuset. Ett par gaslågor tändes. Skuggorna uppförde spöklika brottningsscener kring väggarna, och bakom glasrutorna till det stora gröna kaféet, där det ännu var ljus, rörde sig ett våldsamt skuggspel av sträckta halsar och av armar, fäktande i luften med ett glas i hand.«

Precis ett decennium efter den legendariska mustaschstrejken revs Hotel Rydberg för att ge plats för ett palats åt Skandinaviska Banken. Då hade hotellet funnits på samma plats i närmare sex decennier.

NUFÖRTIDEN HUSERAR Försvarsdepartementet i kvarteret och i fastighetens gatuplan med entré mot Gustav Adolfs Torg, »vis-à-vis Kungl Slottet«, ligger Dansmuseum som snart får nya lokaler för att ge plats för regeringen.

En kopia av Hotel Rydbergs restaurang finns i Sällskapets fastighet med adress Arsenalsgatan 7 på Blasieholmen. Mellan 1857 och 1870 kunde medlemmarna i denna exklusiva herrklubb avnjuta luncher och middagar i originalet - och bli serverade av kypare med ännu ohotade mustascher. *

*Gamla fönster åter-
används efter renove-
ring och målning.*

ETT GLASKLART UPPDRAG

Stubbhake, spanjolett, stormhasp med lekare, handvarpa, droppnäsa, fönsterklinka, bladregel, märkla, stjärthake och äggvred. Namnen på de gamla fönsterbeslagen som en gång gjordes för hand väcker nyfikenhet. I Sparreska palatset samt Kammarrättens hus på Riddarholmen i Stockholm pågår en osedvanligt ambitiös fönsterrenovering.

TEXT Monica Strandell FOTO Melker Dahlstrand

DET ANRIKA palatset med det förnämna läget vid Riddarholmskyrkan är täckt av byggställningar och väderskydd. Som besökare får vi ta på oss bygghjälm och neonfärgade västar precis som alla som arbetar på denna byggarbetsplats. Det gamla biblioteket på plan 3 i Kammarrättens hus, som ligger vägg i vägg med Sparreska palatset, har förvandlats till fönsterverkstad där alla moment kan utföras smidigt utan tidsödande transporter.

Det doftar lätt av sågspån, kåda och linolja. Arbetet i Sparreska palatset tycks inte slamra och väsnas lika mycket som på ett vanligt bygge. Det noggranna arbetet kan inte forceras. Uppenbarligen skänker det också glädje och tillfredsställelse.

GLASMÄSTAREN TORD WISTRÖM och de andra hantverkarna behandlar varje fönster med stor aktning för sina

föregångare som byggde palatset på 1630-talet åt riksrådet Peder Eriksson Sparre. Wiström och platschefen Eric Anander har båda mer än 25 års erfarenhet av renovering av gamla kulturhus. De har samarbetat i

Eric Anander och Tord Wiström inspekterar fönster på Kammarrättens hus.

många projekt sedan 2003, bland andra Södra Bankohuset i Gamla stan, Långa raden på Skeppsholmen och Kastellet i Stockholm i sFV:s regi. De faller lätt varandra i talet, ibland behövs bara en blick, några få ord – en avstämning.

Tord Wiström känner att det är en förmån att få arbeta som glasmästare i ett gammalt kulturhus istället för att montera gigantiska skyltfönster i något köpcentrum som numera är en betydligt vanligare syssla i hans yrke.

– Vi har omkring 250 fönster i huset. Med åtta bågar i varje fönster blir det sammanlagt 2000 bågar som ska renoveras. Varje fönster är unikt och har sin egen identitet. När vi tar ner bågen från sin plats numrerar vi den så att vi vet exakt var den ska sitta. Varje glasruta tas om hand och tejpas och markeras så att vi vet var den hör hemma. Om det bara är en spricka i ett gammalt glas ser vi om vi kan använda den bit som är hel till en mindre båge. Vi dokumenterar allt för hand i en pärm. Många fönster är munblåsta och vi är mycket rädda om

*Till höger:
I måleriet står Ero
Rehnbäck. Första
strykningen målar
han med 50 procent
linoljefärg och
50 procent för-
tunning av alifatnafta.*

*Nedan: Per Bilfeldt
demonterar beslag
samt hörnjärn och
gångjärn som han
rengör och rost-
skyddsbehandlar.*

*Till vänster:
Första steget i
fönsterrenoveringen
är saneringen där
vi möter målaren
Erick Véliz Toro.*

dem, berättar Tord Wiström och lyfter upp en fönsterbåge som om den vore ett spädbarn.

FÖRSTA STEGET I fönsterrenoveringen är saneringen, där vi möter målaren Erick Véliz Toro. Om det är gammalt glas tar han försiktigt ur det med hjälp av en värmelampa och markerar glaset med samma nummer som bågen. Sedan tar han bort beslag och gör bågen trären.

– Så gör vi med alla fönsterbågar för att se vad som behöver lagas, säger Tord Wiström. Det är bly i den gamla färgen, därför har målaren skyddsmask och

overall. Vi har byggt provisoriska väggar i verkstaden för att ha ett fungerande indelning av olika arbetsmoment, med hänsyn till ventilation och miljö.

Alla som ska jobba med blysanering får först göra en blodanalys och kolla njurvården som sedan följs upp med regelbundna blodprov.

NÄR VI BESÖKER SNICKERIET håller Per Bilfeldt på att demontera beslag samt hörnjärn och gångjärn som han rengör och rostskyddsbehandlar. De monteras med nya skruvar som är rostfria eller galvade. Gångjärnen har hållare för stubbhake, många av dem är handsmidda i järn, en hälsning från stormaktstidens kvalitetsbyggen.

I det gamla palatset finns också innerbågar som öppnas med spanjoletter eller äggvred. Dessa beslag rengörs och renoveras. Innerbågarna renoveras också, men har som regel klarat sig bättre än de yttre som utsatts för vädrets makter.

Om fönsterbågen är rötskadad lagar snickaren den genom att lägga in en halvlusning. Han tar bort en rejäl bit så att alla trådar från röttsvampen också följer med och lägger in en kilformad bit av fint virke.

Tord Wiström och snickaren Göran Mattsson har tagit fram virke av bästa kvalitet, som de personligen har valt ut på en brädgård i Nacka. Virket ska vara så tätvuxet som möjligt, tio årsringar

Penslar av hög kvalitet, gärna väl använda, är ett måste för bästa resultat.

per centimeter, vilket normalt är nästan omöjligt att få tag på. Engagemanget glimmar till i Tords ögon:

– Virket kommer från Tarendö norr om Luleå, ett långsamt växande kådrikt virke, helst hugget på vintern i torr luft. Det håller högsta kvalitet och är kvistfritt på tre sidor. Förr användes bara utvalt virke som fick växa långsamt i norr. Man barkade av trädstammar och lät kådan sjunka in i stammen under ett par års tid före avverkning. Det är därför vi har kvar de här gamla fönsterbågarna och karmarna som har ett par, i vissa fall tre hundra, år på nacken.

När bågen är renoverad stryks gångjärn med järnmönja. Om bågen har blivit för liten gör snickaren en

Varje fönster är unikt och har sin egen identitet

påsalning. Precis som förr används träpluggar utom till hörnjärnen som skruvas med rostfri eller galvad skruv.

Nästa moment är glasning. Det ursprungliga glaset återanvänds i första hand. Där det saknas glas används istället så kallat kulturglas som nytillverkas men har mera liv än vanligt fönsterglas. Bågarna kittas på gammalt vis med linoljekitt efter att träytan har mättats med mager linoljefärg.

I MÅLERIET STÅR ERO REHNBÄCK. Första strykningen målar han med 50 procent linoljefärg och 50 procent förtunning av alifatnafta. Efter två dygns torktid gör han en mellanstrykning med 25 procent förtunning, som också ska torka i två dygn före den sista strykningen med ren linoljefärg. När bågen är monterad på plats och fasaden är avfärgad finstryker målarna alla bågar och karmar.

Det har omkring 250 fönster i huset. Med åtta båggar i varje blir det sammanlagt 2 000 båggar som ska renoveras

Fönsterbågens hörn är rötskadat och måste ersättas med friskt virke och få renoverade hörnjärn.

Under renoveringen har man hittat rester av ursprunglig puts med ljus kalkfärg och ett förbyggt fönster med spår av ursprunglig färg. Det innebär att Sparreska palatset får tillbaka sin ljusa fasadkulör istället för den röda från 1960-talet och fönstersnickerierna målas med äkta linoljaefärg i en mörkt grön kulör.

ETT FOTOGRAFI FRÅN 1860 visar att Sparreska palatset hade kvar sina smårutiga fönster i de gamla våningarna, berättar Claes Ellehag, filosofie doktor i konstvetenskap, i sin bok »Palatsen i Stockholm under stormaktstiden«. Det är ett tecken på att fönstren inte förstördes i branden som härjade 1802 på Riddarholmen. Märkligt nog, skriver han, finns ursprungliga 1600-talskarmar i ek kvar.

Peder Eriksson Sparre lät bygga palatset i senrenässans ett stenkast från Gräbrödraklostrets kyrka, numera Riddarholmskyrkan. Drottning Kristinas förmyndarregering hade skänkt den värdefulla tomten som en försörjningsgest för att Peders far rikskanslern Erik Larsson Sparre avrättades år 1600 vid Linköpings blodbad. Trots flera

ombyggnader är murstommen bevarad samt den ståtliga renässansportalen på sjöfasaden där Sparre har låtit avbilda vapensköldarna från sina båda fruar, Elsa Posse (död 1633) och Christina Ryning (död 1674).

SEDAN LÄNGE ÄR Sparreska palatset, liksom de övriga adelspalatsen på Riddarholmen, ombyggda till kontorshus för statliga verk och myndigheter. Statens fastighetsverk genomför sedan januari 2010 en ombyggnad och renovering av Sparreska palatset och Kammarrättens hus från 1804 som byggs samman. När det är klart i slutet av 2011 ska Högsta förvaltningsdomstolen, som tidigare hette Regeringsrätten, flytta in i båda husen som enda hyresgäst.

– När vi besiktigade husen upptäckte vi att fönstren var väldigt slitna genom sitt utsatta läge, speciellt på västsidan mot Riddarfjärden. Vi bestämde oss för att ha en hög ambitionsnivå och göra ett grundligt renoveringsarbete med fönstren. Det är ett tidsödande hantverk med gamla metoder och naturmaterial som

Endast äkta linoljaefärg används vid renoveringen av fönstren.

Glasmästare Tord Wiström föredrar att arbeta med antika fönster i gamla kulturhus.

är kostsamt, men ger ett mer beständigt värde, säger Cecilia Brännvall, projektledare vid Statens fastighetsverk för hela renoveringen av Sparreska palatset och Kammarrättens hus.

Cecilia Brännvall uppskattar samarbetet med Tord Wiström och Eric Anander.

– Det märks att Tord älskar sitt jobb som glasmästare i gamla hus. Eric är mycket engagerad, erfaren och en stor hjälp för oss på SFV att i många fall hitta bättre lösningar som även kan spara kostnader, säger hon.

Eric Anander är tillsammans med projektingenjören Stina Lindén huvudansvarig för arbetsorganisationen på bygget. Eric kommer gärna kvart över sex på morgonen, före alla andra för att få tid att strosa runt, titta på hur arbetet fortskrider och fundera ut lösningar på problem som ideligen uppstår på en stor arbetsplats. De kallar honom Alfons, han kan lämna kontorsstolen och vara borta i två timmar då han löser saker under tiden. Det håller inte att spara allt till möten, menar han.

Tord Wiström säger att det är ett kanongång som jobbar ihop. De utför ett hantverk att vara stolta över. *

*Gamla fönsterbågar
med munblåsta fönster-
glas tas varsamt om
hand.*

SÅ FIXAR PROFFSEN FÖNSTREN

Sommaren lämpar sig bra för den som själv vill renovera sina fönster. Tiden då vi bara kastade och köpte nytt är borta. Det gäller framför allt fönster som sitter i hus som är femtio år eller äldre. Innan du sätter igång får du här några goda råd från glasmästare Tord Wiström med lång erfarenhet av fönsterrenovering i kulturhus.

TEXT Monica Strandell FOTO Melker Dahlstrand

1. Undersök dina fönster särskilt på södersidan på huset som får lika illa av solen som en träbåt. Kasta inte äldre fönster utan att undersöka dem noga. Fram till 1960 var de flesta fönster tillverkade av bra virke som håller för en reparation. Plastfärger som blev vanliga på 1960- och 70-talen stänger in fukten så att virket inte kan andas utan ruttnar.

2. Ta bort all lös färg på fönsterbågar och karmar. Använd värmepistol och skrapa bort resten av färgen som sitter löst. Färg på karmar utomhus kan du ta bort med färgborttagningsmedel. Titta på hur fönsterbågen ser ut och laga det trä som är dåligt. Innan du lagar fönsterbågen tar du försiktigt bort fönsterrutan genom att ta bort gammalt kitt med en kitt-lampa.

3. Gör en så kallad halvlusning: Snedsåga bort en rejäl bit, upp till 20 cm i det friska träet ovanför det rötskadade partiet för att få bort alla svamptrådar. Gör en lika snedsågad passbit av så tätvuxet och torrt virke som möjligt som ersätter den borttagna biten. Kontrollera att gångjärnen sitter fast, om inte får du justera dem. Använd galvad eller rostfri skruv.

4. Slipa den lagade fönsterbågen sammetslen så att lagningen inte märks när bågen är färdigmålad. På bågar som inte behöver lagas tar du bort kitt som sitter löst och kompletterar med nytt. Ta det försiktigt så att glaset inte går sönder. Pensla i linolja mellan glaset och träfalsen så att inte linoljan i fönsterkittet sugas in i träet.

5. Nu är det dags att måla. Välj en bra pensel, inte de billigaste. En pensel av hög kvalitet kan rengöras och användas i många år. En bra pensel som är använd och sliten är allra bäst att måla med, anser yrkesmålare. Vårda penseln som en personlig vän.

6. Välj helst linolfjärg, som låter virket andas och är lätt att bättra på när det behövs. Måla ett lager med 50 procent oljefärg och 50 procent förtunning. Efter två dagars torkning gör du en mellanstrykning med 25 procent förtunning. Måla tredje gången med ren linolfjärg. Tänk på att måla både bågen och kittfalsen samt en millimeter in på glasrutan.

– Ursäkta, var är mitt slott?

– Här!

På Statens fastighetsverk jobbar vi för att göra det så enkelt som möjligt för dig att ta del av vårt gemensamma kulturarv. Nu kan du till och med ta med dig några slott i fickan när du åker på semester. Börja med att ladda ner Sevärt, vår app för iPhone och Android. I Sevärt väljer du besöksmål från en lista eller karta. Besöksmålsgeneratorn hjälper dig att hitta nya guldkorn. Så ladda ner Sevärt och bege dig ut på upptäcktsfärd i ditt kungarike.

P.S. Om du inte har en smartphone hittar du sevärigheterna på www.sfv.se/sevart

RÄÄKNA MED BÅK

*Hävringe har ett unikt djurliv och en unik båk.
Nu samarbetar flera myndigheter för
att öppna ön för fler besökare.*

I MITTEN AV 1700-TALET seglade allt fler fartyg till och från de växande städerna Norrköping och Nyköping. Men det var inte alldeles lätt att hitta Bråvikens mynning, gömd bakom alla skärgårdsöar. För att visa fartygstrafiken rätt bekostade Carl Arwedson, borgare i Nyköping, bygget av en båk på klippön Hävringe, längst ut i Oxelösunds skärgård. Kronan stödde initiativet genom att stå för ritningarna. Den 19 meter höga båken byggdes av timmer och kläddes med röd panel under åren 1750–52.

Än i dag står den vackert röd, med flagga och klot i toppen, på Hävringes högsta berg. På dess sydöstra sida kan man dock se stora vita fält, riktade mot fartyg som kommer in söderifrån längs Östersjöns farleder. På så sätt informeras skepparna om vilken ö båken står på och samtidigt att de ligger rätt i farleden.

Båken, som ersatte en stenkummel från 1600-talet, vägledde sjöfararna i 140 år, de sista åren som fyr genom att en lampa hängdes i fönstret. Men 1891 ersattes den av två nya fyror.

Det innebar att de lotsar som bodde på Hävringe fick dela olivet och ansvaret med fyrskötare, ända fram till slutet av 1960-talet när fyror automatiserades.

Hävringe, som är en del i EU:s

nätverk av unionens mest skyddsvärda naturområden, förvaltas numera av Statens fastighetsverk. Som i alla tider bjuder ön på ett fantastiskt djurliv, där häckande sjöfågel samsas om mat och utrymme med gråsålar och rastande flyttfåglar. Lotsarnas och fyrvaktarnas små bostäder har blivit en vykortsvacker sommarstugeby. Invid båken står den senaste i raden lotsvaktstugor, dock oanvänd sedan bemanningen upphörde 1999.

ÄN SÅ LÄNGE GÅR DET BARA att ta sig till ön med privata båtar, där den lilla hamnen bjuder på ett par gästplatser. Men Anders Eydal, SFV:s förvaltare, vill att fler människor ska ges möjlighet att komma till den vackra ön med sin välkända båk. Därför samarbetar nu SFV med Oxelösunds kommun, länsstyrelsen i Sörmland och privata aktörer för att uppgradera ön som besöksmål. Målet är att det inom 1–2 år ska finnas reguljär båttrafik, dricksvatten, toaletter och möjligheter till övernattning i lotsvaktarstugan.

Anders Eydal poängterar att utvecklingen av turismen ligger på kommunen och länsstyrelsen.

– Men SFV som förvaltare kan bidra med kompetens, i det här fallet att ordna hyresgäster till lotshuset och tillgängliggöra ön så att allmänheten kan se den jättefina båken, säger han.

TEXT TOMAS ERIKSSON FOTO MELKER DAHLSTRAND

Hävringe Båk byggdes under åren 1750-52 för att visa fartyg vägen in i Bråviken. Nu samverkar Statens fastighetsverk med kommun och länsstyrelse för att fler ska få tillgång till den vackra båken och Hävringes unika djurliv.

BAKOM FASADEN

MARINMÅLARE HYR PATERNOSTER

Niklas Amundson, med rötter i Marstrand, driver från 1 juni pensio- nat- kurs- och konferensverksamhet på Hamneskär. Därigenom kan SFV fortsätta att hålla Hamneskär och Pater Noster tillgängligt för besökare. Amundson har ett förflutet inom kust- bevakningen, är en van dykare och är även marinmålare.

– Vi är glada och tror att Niklas Amundsons kunskaper kommer väl till pass i verksamheten, säger Pär Färdmo, fastighetschef.

**Pater Noster får
ny hyresgäst.**

**Johan Zetterberg
blir ny fastig-
hetschef.**

På kungligt uppdrag

Johan Zetterberg blir ny fastighetschef för SFV:s fastighetsområde Kungliga slott. Han tillträder sin nya tjänst i slutet av sommaren och ersätter Anders Ahlberg som går i pension.

Johan Zetterberg är civilingenjör och har arbetat med fastigheter och fastig- hetsutveckling under hela sitt yrkesverk- samma liv. Han kommer närmast från Fastighets AB Förvaltaren i Sundbyberg.

Huvuduppgiften blir att tillsammans med ett 40-tal medarbetare förvalta, vårda och utveckla de kungliga slotten

i Stockholm, Drottningholm, Ströms- holm, Gripsholm, Rosersberg, Ulriksdal, Haga och Tullgarn.

– Jag är mycket intresserad av det fantastiska kulturarv som de kungliga slotten utgör. Det är en spännande utmaning att bevara och underhålla kulturarvet inom ramarna för en ekono- misk verklighet. Jag ser med stor till- försikt fram emot att, tillsammans med kompetenta medarbetare, få leda och utveckla verksamheten, säger Johan Zetterberg.

FOTO BERT LEANDERSON

FOTO JEANETTE HÄGGLUND

Huseby bruk

Borgholms slott

Örebro slott

Bohus fästning

Kalmar slott

*Statens fastighetsverk förvaltar.
Svenskt Kulturarv bjuder in.
50% rabatt på entrén!*

Över 300 slott, herrgårdar, museer och andra besöksmål är medlemmar i föreningen Svenskt Kulturarv som bildades av Riksantikvarieämbetet och Statens fastighetsverk 1995. Kulturarvskortet, som föreningen ger ut, ger minst 50% rabatt på entréavgiften. Kulturarvskortet kostar 140:- och kan köpas på svenskkturarv.se, via kundtjänst tel 044-10 10 22 samt på vissa turistbyråer. Årets kort gäller t o m maj 2012. *Samtliga besöksmål i annonsen förvaltas av Statens fastighetsverk.*

Ett samlat ansvar för kulturhistoriska miljöer!

SÅ HAR NU DEN statliga fastighetsutredningen redovisat sina förslag. För oss på sfv är de välkomna. Jag tänker då i första hand på förslaget att sfv ges ett samlat ansvar för de statliga byggnadsminnena. De byggnadsminnen som i dag förvaltas av andra myndigheter har ofta fört en tynande tillvaro, inte minst resursmässigt. Detta beror naturligtvis på att flera av de andra förvaltande myndigheterna har andra huvuduppgifter än att vårda och levandegöra kulturarvet. Det gäller Trafikverket, Sjöfartsverket och Fortifikationsverket. Sammantaget förvaltar de ett stort antal byggnadsminnen som kan komma att överföras till sfv. Bland dessa kan nämnas flera av våra stora fyrar utmed kusterna, äldre fort och befästningar och ett antal militära utbildningsanläggningar med stora kulturhistoriska värden. Därtill föreslås att också Riksantikvarieämbetets fastigheter med bland annat Birka, Gamla Uppsala och Glimmingehus överförs till sfv.

FOTO YLVA SUNDGREN

Byggnadsstyrelsen, vars huvuduppgift var förvaltning av de kontorsbyggnader, polishus, universitets- och högskolebyggnader med mera som överfördes till bolagen Vasakronan och Akademiska Hus samtidigt som sfv bildades. Det är därför ett ganska naturligt steg att nu gå vidare och ge sfv det samlade ansvaret för statens kulturhistoriska miljöer.

Jag vill gärna också tro att det är ett erkännande av betydelsen av att vårda, utveckla och levandegöra kulturarvet. Ett erkännande som bör följas av ett resurstillskott för iståndsättning och ökad tillgänglighet för allmänheten till flera av de byggnadsminnen som föreslås bli överförda till sfv.

UTREDNINGEN STÄLLER SIG också positiv till den berättelsemodell som sfv och Riksantikvarieämbetet har föreslagit för urval av de byggnadsminnesmärken som staten bör förvalta långsiktigt. Den innebär i korthet att olika berättelser om den historiska utvecklingen av staten (i vid bemärkelse) läggs till grund för

vilka byggnadsminnesmärken som bäst illustrerar dessa berättelser och som staten därför skall förvalta aktivt och långsiktigt. Övriga byggnadsminnen skulle staten kunna överlåta i den omfattning det är möjligt, självfallet med de skyddsföreskrifter som oavsett ägare hör samman med objekten.

DET ÄR OCKSÅ BRA ATT UTREDNINGEN lyfter fram satsningen på besöksmål och möjligheterna att i ökad omfattning finna samarbete och samfinansiering med kommuner och andra lokala parter. Våra nuvarande ungefär 60 besöksmål blir fler med föreslagen överföring till sfv av ytterligare ett stort antal kulturhistoriskt intressanta objekt. Besöksmålen är en form av återbäring till svenska folket som har välkomnat dem med stadigt stigande besöksiffror. De har också stor betydelse för vår snabbast växande näring – turismen.

THOMAS NORELL

Generaldirektör, Statens fastighetsverk

FÖRDELARNA MED EN SAMLAD STATLIG FÖRVALTNING AV BYGGNADSMINNENA ÄR MÅNGA.

- * Det skapar underlag för en hög kompetens i vården av de kulturhistoriska miljöerna.
- * Det skapar den överblick av det samlade beståndet som har saknats och som möjliggör ett tydligt ansvar för prioritering av insatser för vård och tillgängliggörande och berättelser om statens historiska miljöer.
- * Det kan underlätta lokalt samarbete med kommuner och entreprenörer som vill satsa på besöksmålsutvecklingen.

VARFÖR HAR DÅ INTE DENNA FÖRÄNDRING FÖRESLAGITS OCH GENOMFÖRTS TIDIGARE?

Som jag ser det har det varit en utvecklingsprocess som startade med bildandet av sfv 1993, som då fick som en av sina huvuduppgifter att förvalta statens kulturhistoriska byggnader. Tidigare hade detta varit en del i dåvarande

POSTTIDNING B

RETURADRESS Box 2263, 103 16 Stockholm

Prenumerera på Kulturvärden.

Mot en expeditions- och portoavgift på 140 kronor

får du fyra nummer av Kulturvärden.

Ring 08-696 70 00 och beställ din prenumeration.

 STATENS
FASTIGHETSVERK

I Koppartälten finns en kulturskatt guld värd.

Visste du att det finns ett museum i det mellersta koppartältet i Hagaparken? Här berättar Statens fastighetsverk om Hagaparkens fascinerande historia, från Carl Michael Bellman och Gustav III fram till idag. Lär dig mer om platser som Turkiska kiosken, Kinesiska paviljongen och Ekotemplet. Ge dig sedan ut på upptäcktsfärd med vår audioguide och låt det historiska få liv direkt i din mobiltelefon. Välkommen!

HAGAparkmuseum

FRI ENTRÉ! Öppettider 15 maj–30 sep: tis–sön 11–17, 1 okt–14 maj: tors–sön 10–15, läs mer på hagaparkmuseum.se